

Kalüpszó a Király utcában

Cserna-Szabó András: *Szíved helyén épül már a Halálcsillag.*
Magvető, Budapest, 2013

Az egyik vele készült beszélgetésben Cserna-Szabó András úgy fogalmazott, hogy a novellát tartja a próza csúcsának. Ezért talán meglepő, hogy új könyve regény: rövidtörténetei egy nagyobb egészzé álltak össze, így végül felépült a *Halálcsillag*. A nem mindennapi címválasztásra a legtöbben felkapják a fejüket, ami nem is csoda, hisz a szerző is így nyilatkozott egyik interjújában: „Nekünk a Star Wars olyan, ahogy egy humanista költő dobálózott az antik mitológiával, görög mítoszokkal meg istenekkel, vagy ahogy egy keresztény szerző a Bibliával. Mi ugyanúgy vagyunk Csubakkával.”¹ A regény kitűnő fedőlapját Baranyai András tervezte, s a szerző elképzelése szerint a régi Albatrosz-ponyvákra hajaz. A mű koncepcióját híven tükrözve együtt szerepel itt western és puskaapor, a ponyvák nagyasszonyai, Kázmér, a kacska és nem utolsósorban maga Cserna-Szabó, csak úgy rejtetten. Az író nem marad adós olvasóinak: a Mocskos Tizenegyek Bandájának történetén kívül bepillantunk a messze földön híres Eldorádó kéjházba, ahol mindenből csöpög az erotika, a pornó; a szerelmes regényben Kalüpszó nimfa mégsem engedi el Odüsszeuszt, a furcsa gyilkossági esetek pedig a krimik hangulatával bővítik a mű repertoárját. A regény tehát egy kaotikus műfaji szintézist jelenít meg. Sablonokkal való játék ez, egyfajta travesztia, regény a regényben, s egyszerre valóság, melyet beborít a fikció sikamlós máza. A humor vékony üvegén keresztül láthatunk egy hőst, aki felül a boldogság kék palimadarára, majd lezuhan, még ha egy mámoros estén pontosan meg is tudta, hogy hol lakik a boldogsága. Lenni valamikor reménytelen szerelmes, elveszett, az életben botorkáló és keresgélő? Akkor a főhőssel könnyen azonosulva szaladhatunk mi is a boldogság pöttyös lasztija után, mely csak egyre mélyebbre gurul a bokor aljába.

A regény elbeszélője egy tipikus nagyvárosi különc, Bundás Emlék író. Depressziósabb napjait szereti a kádban tölteni krimik olvasásával, akár két hétig is, kacsája, Kázmér társaságában. A számtalan szokatlan, többször is határokat feszegető fordulatot már mi is csupán nyugodt szívvel nyugtázzuk, hisz a regény bevezetőjében megteremtett dinamizmus, sugallt hang – mely Bundás skizofréniáját is elárulja – végigvonul az egész történeten. Nem hihetünk a főhősnek: önmagát csak mint ambíciók nélküli íróként emlegeti, aki jól megfér a létstelázsi legalján, mégis előttünk elevenedik meg regénye James Lee-ről és bandájáról. Folyamatosan Schopenhauer igazságát pufogatja, miszerint csak az lehet boldog, aki beéri önmagával, ő azonban mégis el akarja kapni a pöttyös lasztit. Önmagát a fikcióba száműzi, de alkoholproblémáit és párkapcsolati zűrjeit illetően a realitás sötétsége is felsejlik. Vajon hol lakik a boldogság? Az áhított állapot valóban a nyugalom szigete lenne, esetleg egy életre szóló happy end? Nem. Bundás a káoszra vágyik, be akar tépni a szerelemtől, a saját bőrén szeretné érezni a boldogtalanságot, melyben olykor egy pillanatra felcsillan némi boldogság, amely már-már határos a halhatatlansággal. A főhős-elbeszélő a Kalüpszó-effektus foglyaként minden alkalommal nyitott szemmel, önként sétál bele a nő csapdájába, aki már számtalanszor szó nélkül hagyta el. A boldogság ott kezdődik, ha nem tudod, mi lesz holnap. A párkapcsolatait folyton vesztésként elhagyó ember szereti, ha szíve helyén felépül a halálcsillag, és minden alkalommal kicsit beledögölhet a szerelembe. „Ti mai magányosok, ti elkülönülők, egykoron nép lesz belőletek.” A könyv egyik mottója, mely Nietzschétől származik, többször is visszaköszön a regényben. Emlék minden csalódása alkalmával azzal vigasztalja magát, hogy „csak egy vagyok a több milliárd boldogtalan, elbaszott, kisiklott élet közül” (64), egy nagy család, „metafizikai csürhe” tagja. Nem csoda ez egy olyan világban, ahol az Isten egy drogos bohóc; nincs más dolga, mint hogy mindenhason, ahhoz meg nincs elég tehetsége.

A legtöbb kortárs szerző a posztmodern irodalom jegyében való alkotás közben nyíltan felvállalja a különféle irodalmi ráhatásokat, s hogy ezt jól láthatóvá tegye, amellet, hogy felszínre kerül a literatúrában való alapos jártasság, játékos szemtelenséggel írja bele, leginkább külön jelzés nélkül, más írók mondatait a saját művébe. Az intertextualitás jegyében Cserna-Szabó András is gyakorta összekacsint az irodalomban jártas olvasóval: „Ezt is én írtam. Na jó, én és Kosztolányi” (196). A nemzet nagy mondatait, töredékeit olvashatjuk parádés kontextusban, Petőfi is a fejére áll néha, de a mai kor olvasója már csak legyint, és érti a humort. A jól ismert sorokon kívül, melyek József Attila egy-egy verséből, esetleg a *Himnusz*ból vagy a *Szózat*ból csendülnek fel, a regény alakjainak meg-

formálásakor, kiváltképp a gyilkossági esetek (felderítésének) leírásakor, rejtői hatás érezhető. A szerző interjúiban is említést tesz arról, mennyire nagyra tartja az imént említett író munkásságát, aki, Cserna-Szabóhoz hasonlóan, nem félt sajátos humorát beleszőni a műveibe. A regény zárlatában, amolyan felületes felsorolásként, megjelenik azon szerzők neve, akiktől kölcsönzött az író. Azt hihetnénk, ilyen mértékű irodalmi ráhatást, beemelt „idegen” mondatot már nem bír el a szöveg, ám művét nem helyezi az irodalmi nagyok árnyékába; az intertextusok új megvilágításba kerülnek a sajátosan kialakított hang által.

A regény egy nagyvárosi szalon indul el, ám Bundás életének történéseivel párhuzamosan élénk tárul egy vadnyugati kép is. A két, első látásra különálló síkban az a közös, hogy mindkettőnek a szereplői a szerelmet és a boldogságot keresik. A történet elején kiderül, hogy írónk kettéhasadt személyiséggel kénytelen élni, néha James Lee-nek, a Mocskos Tizenegyek vezérének képzele magát. A dobantásnál még nem érezzük a súlyát ennek a kijelentésnek; Cserna-Szabó András szeret előrevetíteni, szereti felkészíteni az olvasót, de ezek az apró szólások olyan kontextusban, az adott eseményt megelőzve jelennek meg, hogy csak lógnak a levegőben, amíg be nem üt a mennykő. „Neked Agnetha lesz a méreted – jelentette ki Lola, és elengedte Lee botját. / Lee félreértette a vén boszorkány szavait. Azt hallotta: »Neked Agnetha lesz a végzeted!«” (116) És pontosan így is történt később. Ez a fajta időkezelés a regény végére néhol megfordul: előbb értesülünk a következményről, s késleltetve magáról az eseményről. A regényt olvasva egyre inkább egy izgalmas káoszban találjuk magunkat, amiben jó kicsit megmártózni, majd várni a végkifejletet. A fentebb említett két szál csak lassan közelít egymás felé: az első pár lépést az ismétlődő kifejezések jelentik, melyek elhangzanak Pesten és a vadnyugaton egyaránt. Ekkor kezd el kommunikálni a Bundás köré épített fikció és a regénybe illesztett metafikció. Az események folyásával egyre élénkül, közvetlenebbé válik a kapcsolat a két sík között, elkezdik keresztezni egymást, hisz a western szereplői megjelennek írójuk legkülönbözőbb élethelyzeteiben. A fejezetek közti „hangulati átívelésekről” nem is beszélve: Bundás ágyában fekszik a halott Prof, a vadnyugaton pedig Mendez, Lee egyik társa dőlt ágynak, s kínlódik szörnyű fájdalmak közepette; miután meghal, halálszag van a pesti Király utcában is. Az író először értetlenül, félelemmel fogadja az általa megrajzolt karakterek megjelenését, akik még magát a regényt is értékelik, csupán az utolsó fejezetben vallja be nyíltan, hogy ő valóban James Lee. Mintha az előttünk eddig kibontott karakter eltűnne, lerombolódna, ám egyszerre ki is egészülne. A történetben előrehaladva a metafikciós sík szép lassan ráfolyik a Bundás Emlék által kreált fikcióra, ám ebben a

megteremtett szintézisben nem mindenki beavatott. (A vadnyugaton elmesélnek egy régi történetet egy mutatványosról, amit Bundás barátja, a nővé lett Zafir is jól ismer, s mint igaz történetet meséli a törzshelyükön, az Édenben.) Ezért abszurd, amikor Emlék a Veronikával töltött második randin ki akarja önteni a lelkét, s a westernben történt események mesélésébe kezd. Nem csoda tehát, hogy a nő, miután idegességében és dühében jelenetet rendezett az étteremben, elrohant. Az olvasó fejében is csak a végére áll össze valamiféle abszurd, szürreális kollázs, amolyan szerethető „se füle, se farka”, melynek részei, az apró üveggolyók, a boldogságkeresés útján gurultak szét. Az egymást követő meghökkentő események hozzájárulnak a regény dinamizmusához, a megütött alaphang szinte egy pillanatra sem hagy alább; a némi fenntartásokkal komolyabbnak nevezhető elbeszélő részekenél sem lassul le a mű löktetése. Ugyanabban a stílusban, az obszcénabb szavakat sem sajnálva, olvashatunk meglátásokat a művészetéről, az irodalomról, a házasságról és a szerelemről, ami kétségkívül a legkeményebb idegméreg.

„Nem hiszem, hogy lenne »mély« irodalom és »humoros« irodalom, és az egyik értékes lenne, a másik pedig szenny. [...] Azt látom, hogy van egy ki nem mondott elvárás a »szépirodalommal« szemben, hogy maradjon meg »szépnek«, vagyis érintetlennek, éterinek, emelkedettnek, mélynek, komolynak, bonyolultnak. [...] Ahogy Babits írta száz éve: az irodalom trónszékére »Unalom szentségét« ültették. Hogy miközben sügyig járunk a popban, a szépirodalom maradjon meg tisztának, ne mocskoljuk be krimivel, pornóval, humorral, étellel stb. Én ezzel nem értek egyet, szerintem nem lehetünk ennyire finnyások.”² Cserna-Szabó András, az általa adott interjúhoz híven, nem volt finnyás, irodalmi példaképeit követve nem félt bemocskolni a kezét és a szépirodalmat étellel; egyik erősségét, a humort kidomborítva új elmélettel gazdagodhatunk Mátyás király haláláról, de poétikai sajátosságként írhatjuk le a közhelyes dolgok egyéni megközelítését is. A felvonultatott káosz erőteljes kiegészítője a szabadszájúság, a trágárság s a szexualitás is széles skálán mozog. Lola kuplerája, az Eldorádó, messze földön híres, ide minden cowboy visszavágyik, s sóvárgását csillapítani is igyekszik, amint újabb aranyrögöt szerez. A kuplermámihoz még egy magyar, János is betér: „Magyar? Az meg mi? / A legveszettebb fajta. Legjobb velük szóba sem állni. Csak bajt hoznak az emberre” (334).

A regénynek nemcsak pozitív visszhangja volt. Hibaként elsősorban a mű töredezettsége hozható fel, a veszendőben lévő folytonosság, minthogy

² <http://www.litera.hu/hirek/cserna-szabo-andras-ezt-nem-lehet-skatulyakba-begyomoszolni>

novellászerű fejezetek követik egymást, amelyek végül mégis egy kerek egésszé állnak össze. Véleményem szerint a regény olvasása közben nem érezhető az egységesség hiánya; talán valóban hagyott némi nyomot a szerző novellaírói gyakorlata, de ettől a mű nem szenved csorbát.

Cserna-Szabó tollvonásai nyomán egy végtelenül abszurd kép eleve-
nedik meg, amolyan puskaporos love story; itt Homérosz rosszul tudja a
sztorit, mert Pénélopé szívja meg, a régen megjövendölt balsors valóban
megtépkedi a magyart, az ember képzelete felhág az égre, ahol felsejlik
a halálcsillag, melynek fényében transzvesztiták szaladgálnak, és már az
sem annyira egyszerű, hogy hol lakik a boldogság. A magyar valóban a
legveszettebb fajta; a művel folytatott diskurzus során az ember pontosan
erre a sejtelmes ösvényre téved, s nem is akarja majd elhagyni, míg az utol-
só oldalon fel nem tűnik a Kassziopéia, a csillagkép, mely minden derült
éjszakán látható.

